כשם שפרצופיהם שונים כך דעותיהם שונות

בסודשיח

בס"ד ■ יום רביעי ■ פרשת דברים ■ ו' במנחם אב ה'תשע"ה ■ 22.07.2015 ■ גליון מס' 335

תפוצה לכל קהילות ישראל

עוד בעיתון

ניתן לעבור לכתבה הרצויה ע"י לחיצה על שמה.

שטר הגרלה שנמצא וזכה
בספר השבת אבידה כהלכתה (פיינהנדלר, יב, יא): המוצא כרטיס הגרלה שאין בו סימן (ברוב המקרים אין בו סימן...
המשך בעמי 2

שויית קיץ
היקף החלות של איסור 'מראית עין', מתי אפשר לומר על פי ההלכה שמשהו נאסר משום מראית עין?...
המשך בעמי 4

סיפור לשבת
הניגון שהצית את הלב
ברחוב צדדי בעיר קטנה ליד בריסל בירת בלגיה, נתלו מודעות אבל, הנפטר היה יהודי והוא גר באחד הדירות...
המשך בעמי 6

שביבים
■ "ועשקו גבר וביתו"
■ בית השבי הגדול הזה
■ תעלול של תשעה באב
■ השיר שהלוויים היו אומרים בבית המקדש
■ הדבר הראשון ביום האחרון
■ הזמנה לבית המקדש
המשך בעמי 8

למה דווקא חורבן וגלות

/ הרב יעקב הלוי פילבר

כשאמר הקב"ה ליחזקאל (יח כג): "החפץ אחפוץ מות רשע נאם ה' אלוקים הלוא בשובו מדרכיו וחיה" באמירה הזו אנו לומדים שעונשי השמים אינם עונשים של נקמה שבאו להכאיב לאדם, אלא עונשים חינוכיים שמטרתם להביא את האדם לתיקון המעוות ואם כך נשאלת השאלה מדוע מכל העונשים שעמדו בפניה בחרה ההשגחה העליונה בסוף תקופת הבית השני את עונש חורבן בית המקדש, חיסול הממלכה היהודית והגליית ישראל מארצו, כמו שאנו אומרים בתפילה: "מפני חטאנו גלינו מארצנו ונתרחקנו מעל אדמתנו" לכאורה יכלה ההשגחה העליונה להשאיר את ישראל על אדמתם ולהענישם בארצם בעונשים אחרים כמו רעב, דבר, חרב וכדומה - מדוע מכל העונשים נבחר דווקא עונש החורבן והגלות? תשובה לשאלה זו משיב הראי"ה בספרו "עין איה" (ברכות פ"ט אות קיח) ושם הוא מסביר שההשגחה העליונה ענשה את האומה הישראלית בחורבן המרכז הלאומי (בית המקדש) וגלות ישראל מארצו, מפני שהגלות היא העונש היחידי העשוי לרפא את שבר עם ישראל - וכל כך למה? חז"ל מסרו לנו שהחטא שגרם לחורבן הבית השני היה "שנאת חנם",החטא הזה של השנאה הכה שורשים עמוקים והתפשט בכלל האומה עד שלא היתה להשגחה העליונה דרך אחרת לעקור אותם אלא בפירור כל המסגרות הישנות ופיזור האומה בגלות עד שהמסגרת הכללית שהייתה בה השנאה תהפך ליחידים, ואז יוכל כל יחיד ויחיד לתקן את עצמו בדרכיו ומעשיו, ואחר כך בקיבוץ גלויות לארץ יבנה בארץ ישראל מרכז חדש, מנפשות שהזדכו בכור הגלות, כי כל זמן שהמסגרות הישנות ימשיכו לתפקד ימשיכו גם להתקיים כל החסרונות של מעשים, מידות והדעות הרעות שהיו בדור החורבן.

לפי הסברו זה של הראי"ה צריך לראות את "שנאת החנם" שהייתה בסוף הבית השני כמחלה ממארת המתפשטת ועלולה להמיט אסון על האומה כולה. בראייה כזו של המצב אפשר לומר כי בקשתו של רבי יוחנן בן זכאי: "תן לי יבנה וחכמיה" לא היתה בקשה בדיעבד אלא הוא בקש זאת לכתחילה, כמו שמסכימים לנתח חלק ממאיר מהגוף כדי להציל את הגוף כולו. כדי להבין את הסברו של הראי"ה שעונש החורבן והגלות הוא העונש היחידי המסוגל לתקן את חטא הציבור, אפשר להוסיף ולומר שההשגחה העליונה עשתה זאת מחוסר ברירה, שגם אילו הייתה רוצה להשאיר את ישראל על אדמתם ולהענישם בארצם, לא היתה יכולה לעשות זאת מפני הסיבה הבאה: החטא שבגללו חרב הבית היה "שנאת החנם", ואת "השנאה" הזו מסביר הנצי"ב (בהקדמתו לספר בראשית), שאנשי בית-שני "היו צדיקים וחסידים ועמלי תורה, אך לא היו ישרים בהליכות עולמים על כן מפני שנאת חנם שבלבם זה את זה, חשדו את מי שראו שנוהג שלא כדעתם ביראת ה' שהוא צדוקי ואפיקורס, עד שחרב הבית". כשנדייק בדבריו של הנצי"ב נראה שהחשודים לא היו רשעים אלא אדרבא היו יראי שמים ונהגו בחיי היום יום שלהם ביראת ה', אלא שהיראה שנהגו בה לא היתה כ"דעתם" של החושדים, (שלא הלכו "בקו" של החושדים) ובגלל השוני הזה הרשו לעצמם לשנוא אותם. מפני שכל קבוצה חשבה שהאמת היא רק אצלה וכל השאר תועים וחוטאים וכשאנשים חושבים כך אם הייתה ההשגחה העליונה משאירה את המסגרות החברתיות על מקומם, והקב"ה היה מעניש את עם ישראל ברעב או במגיפה וכדומה כשהם נשארים בארץ, האם העונש הזה היה מתקן את חטא השנאה? לא ולא! ההיפך הוא הנכון, העונשים הללו עוד היו מחמירים ומעמיקים את השנאה, שהרי כל קבוצה היתה מצביעה באצבע על חבירתה ואומרת: בגללכם באה עלינו הרעה הזאת, כך שהעונש לא רק שלא היה מתקן את חטא "שנאת החנם" אלא עוד היה מעצים אותו. על כן לא היתה להשגחה העליונה הברירה אלא לפרק את כל הקבוצות הישנות, להגלות את ישראל מארצו, ואז יוכל העם להבנות מחדש. כמו שכתב הראי"ה: "ואחר כך בקיבוץ הגלויות לארץ יבנה מרכז חדש, מנפשות שהזדכו בכור הגלות.

וכאן הבן שואל: לכאורה מה הועילה הגלות אם גם היום אחרי שאנו חוזרים מהגלות אנו עדיין שרויים במחלוקות? ושתי תשובות: א. אולי השנאה של ימינו היא רחוקה מאותה שנאה שהייתה לפני החורבן שהביאה לשפיכות דמים וכדומה. ושנית אולי לזה התכוונו חז"ל באומרם שתתכן גאולה גם בלא

תשובה כשיגיע עת מועד של "בעתה", והדבר מתאים לאמור בפרק ל"ו בספר יחזקאל": "וקבצתי אתכם מכל הארצות והבאתי אתכם אל אדמתכם" וכשתבואו תהיה עדיין הטומאה עליכם, ורק אח"כ נאמר: "וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם מכל טומאותיכם... ונתתי לכם לב חדש" שההיטהרות מהחסרונות תבוא אחר קיבוץ הגלויות כשנבוא לארץ ישראל, ואנו תפילה שכל זה יתקיים בנו במהרה בימינו.

שטר הגרלה שנמצא וזכה

/ הרה"ג ר' יצחק ישעיה ווים שליט"א*

בספר השבת אבידה כהלכתה (פיינהנדלר, יב, יא): המוצא כרטיס הגרלה שאין בו סימן (ברוב המקרים אין בו סימן, שהקונה כרטיס הגרלה אינו אמור לזכור את מספר הכרטיס[1]), וזכה בפרס, שמעתי מהגר"מ גרוס שליט"א, שאסור למוצא הכרטיס ליטול הפרס, דאם ידעו נותני הפרסים שלא הוא קנה את הכרטיס לא היו נותנים לו. ופשוט שכל דברינו כאן זה באופן שאי אפשר לברר מי בעל הכרטיס האמיתי. והביאו בספר תורת האבדה (פלדמן, ב, טו). - מפסיקה זו נראה: א. שזכות מארגני ההגרלה לעכב הפרס לעצמם, ולא לתתו למוצא, כיון שלא שילם, אף שמחיר הכרטיס הזוכה שולם להם על ידי הקונה האלמוני. ב. מהסיפא משמע לכאורה, שאילו יגלה המאבד את המוצא, ויוכיח לו (כגון ע"פ עדים, שממנו נפל במקום המציאה) שהכרטיס ללא הסימנים הוא שלו, על המוצא להחזיר לו, אף שוודאי נתייאש הקונה. ויוכל לגבות את הזכיה, ולא נאמר שכיון שנתייאש זכו מארגני ההגרלה בפרס.

אולם בתורת האבדה (שם) דעתו דכשם שהמוצא כרטיסיה או טלכרט רשאי להשתמש בזכויות הכרטיס. כמו"כ זכות ההגרלה כבר זכה בה בעל כרטיס זה וזכויותיו עברו למוצא. ואין לחלק דחשיב מוציא מיד המוחזק כיון שלא נתברר זכותו. משא"כ כרטיסיה וטלכרט שאינו מוציא אלא הוא המוחזק, כיוון שזכויותיו כבר קנוי בידו להשתמש. דסו"ס זכות ההגרלה ניתנת למחזיק כרטיס זה, ולא למי ששילם, וצ"ע לדינא. - ונלבן בס"ד פסקים אלו.

ההבדל בין סוגי ההגרלות

תחילה נקדים שכידוע, ישנם מספר סוגי הגרלות. א. ההגרלות הממשלתיות, כמפעל הפיס ודומיו, שהתקנון שלהם קובע שהם למוכ"ז, כלומר שללא הכרטיס עצמו אין כל אפשרות לקבל את הזכיה, והזכיה ניתנת למחזיק הכרטיס, ללא בירור כיצד הגיע לידו. (ואם יש למישהו טענת גניבה או אבידה, אין זה מעניין מארגני ההגרלה). - בהגרלות אלו ברור לכאורה שהכרטיס והזכיה של מוצאם, כמו שכתבתי בהערה, שכיון שבדרך כלל אין זוכרים המספר, אף אם הוא זוכר המספר, מתייאש. כמו בשטרות כסף. (ואם יש סימן שרשום על הכרטיס, כמובן שחייב להכריז). ב. בהגרלות של מוסדות וכדומה, נרשם שם הקונה על הספח, והזוכה אינו נדרש להציג את הכרטיס. - בהגרלות אלו ברור שאין מציאת הכרטיס משמעותית, והזכיה שייכת לקונה הכרטיס. ומי שיגיע עם הכרטיס בידו, ידרש להוכיח כי הכרטיס הועבר לרשותו כדין עם הזכויות הגלומות בו. ג. הגרלות מוסדיות למוכ"ז, שבהם הזוכה חייב להציג את כרטיסו, אך אלו שרשום שמו בספח, ולפי התקנון ניתנות להעברה לאחר, במתנה או במכירה, או שאין להם תקנון, באלו יש לדון האם כיון שנתייאש בעל הכרטיס, זכה המוצא בזכיה, או לא (כדעת הגרמ"ג הנ"ל).

ונברר כיצד מזכה הגורל את הפרס לזוכה. ונקדים שכל ההסברים במהות פעולת הגורל נאמרו על הגרלה שנעשית בחלוקת שותפין או ירושה, שכתב הרמב"ם (שכנים ב, יא): האחין שחלקו ועשו ביניהם גורל, כיון שעלה גורל לאחד מהם קנו כולם, בהנייה שנעשית להם ששמעו זה מזה לדבר שהסכימו עליו, גמר כל אחד מהם ומקנה לחבירו עכ"ל. והראב"ד השיג עליו 'לא נתחוורו דבריו' עכ"ל. וכן הרא"ש חולק על הרמב"ם כפי שהובא בשו"ע חו"מ (קעג, א-ב): השותפין שרצו לחלוק וכו', אם חלקו בגורל לאחר שעלה הגורל לאחד מהם נתקיימה החלוקה לכולם. הגה: מיהו הרא"ש (שו"ת צח, ב) כתב דאין הגורל קונה רק מברר החלקים, ואם החזיק אחד בחלקו החלוקה קיימת. (ואם חזרו בהם לפני קניין, נתבטלה חלוקת הגורל). והאריכו האחרונים בביאור השיטות הללו. מחלוקת זו נוגעת רק לחלוקה בגורל של רכוש משותף, שהגורל מקנה ומבטל בעלות קיימת, או מברר חלקו של כל אחד.

אולם בהגרלות שמעניקות לזוכה חפץ או כסף שאינו של משתתפי ההגרלה אלא של מארגני ההגרלה, אין שייכים הטעמים הללו, (וכ"כ בפתחי חושן (קניינים כא, הע' לב) בפשיטות), ויש לדון תחילה במה זכה הקונה בבעלות על עצם הכרטיס, ולאחר מכן כיצד מקנה לו הגורל את הזכיה, ומהיכן כח ההגרלה לחייב את עורכי ההגרלה להעביר את הפרס לזוכה. והאם ביכולת העורכים לחזור בהם ולהמנע מלערוך את ההגרלה ולהחזיר לרוכשים את כספם[2]. - והארכתי בזה בפרשת אחרי (240, זכויות הזוכה בהגרלה מוטעית), והבאתי את דעת הערוך השולחן (חו"מ סו, ט) שכתב ששטרי

1. כן כתב הנ"ל. אבל בפתחי חושן (בלוי, אבידה הע' י) כתב: ונראה שבשטרי כסף שיש מספר מודפס על כל שטר, אין המספר סימן שיהא חייב להכריז, שאין דרך אנשים לשים לב על המספר וכו'. ובכרטיס הגרלה אפשר שהמספר סימן אף לחייבו להכריז, שכן דרך בני אדם לשים לב למספר, אלא שאפשר שיש לחייב את האובד לתת סימן גם במקום קניית הכרטיס, אם הוא מודפס עליו. ונראה שבכרטיס הגרלה של מוסד ששם הרוכש רשום אצלם, מסתבר שאינו מתייאש, שיכול המוצא לברר מי רכש מספר זה, וממילא חייב לעשות כן. - וכמדומה שיש לחלק בין סוגי הכרטיסים, שבלוטו יתכן שעשוי אדם לרשום לעצמו איזה מספרים סימן בכרטיס. ואז אם כיון לפני שנתפרסמו מספרי הזכיה, נאמן. ואילו בסתם הגרלה כמדומה שלא מצוי שירשום לעצמו, וא"כ אין זה סימן, ופטור מלהכריז.

2. מספרים: מעשה בפריץ שהיה לו סוס מובחר שכל פריצי הסביבה נתקנאו בו ורצו לרוכשו בדמים מרובים. יום אחד קרא הפריץ למוכסן שלו והודיעו שהסוס למכירה במחיר 'מציאה' של 001 רובל, נחפז המוכסן ושילם את המבוקש ביודעו שיוכל לקבל עבורו בקלות 005 רובל. אך כשניגש לאורווה ליטול את הסוס, נוכח להפתעתו כי הסוס מת. הפריץ היתמם 'לא אמרתי לך שהסוס חי', וסירב להחזיר את הכסף. לא איבד המוכסן את עשתונותיו, הודיע לפריצי הסביבה שכעת סוסו של הפריץ ניתן לרכישה. כמובן שהוצף בבקשות. הכריז המוכסן שכדי שלא יאלץ להעדיף פריץ על פריץ ימכור כרטיסי הגרלה על הסוס ב-05 רובל לכרטיס. ואכן מכר כך נאה של כרטיסים, ואחד הפריצים זכה בסוס. משהגיע הפריץ לקבל את הסוס, הופתע גם הוא לראות שמדובר בסוס מת. ותמה על רמאותו של המוכסן. אמר לו המוכסן אני איני רמאי כפריץ בעל הסוס, שסירב להחזיר לי את הכסף, הא לך חזרה את 05 הרובל שלך. נזדעק הפריץ ושאל, ומה עם שאר רוכשי הכרטיסים. השיב לו המוכסן בנחת: 'תינח אתה שזכית בסוס, תלונתך צודקת שהסוס מת, ולכן הריני מחזיר לך כספך, אבל האחרים ממילא לא זכו בסוס, ומה איכפת להם שהוא מת'. - ברור שאין לנהוג כן, לא לתת את הפרס לזוכה, ולהסתפק בהחזרת הכסף לזוכה בלבד. ונברר בס"ד מדוע.

הגורל אינם בגדר מכירה כלל, שהרי הוא דבר שלא בא לעולם, וקונה רק את הנייר ככל מטלטלין, וכשזוכה גובה כיון דהשטר בידו, דכן הוא נמוס המדינה, דמי שהנומער בידו גובה בו. - לדבריו כל הזכיה היא מצד מנהג המדינה (או דינא דמלכותא?) לתת הזכיה לאוחז השטר. - וא"כ הרי פשוט שהמוצא, המחזיק השטר כדין, שהרי מצא חפץ שאין בו סימן, יכול לגבות הזכיה, כפי המנהג המבואר בתקנות ההגרלה. (ולא רק בגופים ממשלתיים, כמפעל הפיס, אלא אף גוף פרטי שמנפיק כרטיסים למוכ"ז, נכללים לפי החוק והמנהג בתקנות אלו, שניתן הפרס למציג השטר).

גם הערך שי (טבק, חו"מ, סו) כתב שמה שאמרו שגורל קונה, היינו רק בחלוקה דומיא דחלוקת ארץ ישראל, אבל שיזכה רק אחד לא. והוי קוביא, וכמבואר באו"ח (שכב, ו) (שגורל ליתן לזה מנה קטנה ולזה גדולה אסור משום קוביא)'. אולם כיון שנהגו בהגרלה הוי סיטומתא (=חותם שרושמים החנוונים על החביות לדעת שהם מכורים, באתרא דנהיגי למקני ממש ע"י הרשימה, הוי כאילו משך) וקונה, וכמ"ש תוס' (ב"מ סו, א ד"ה ומניומי) (שקנס שעושין בשעת שידוכין מהני, כיון שנוהגין בו כל העולם, מידי דהוי אסיטומתא (ב"מ עד, א) וקניא). אלא שאם עדיין לא שילם בעד המספר שלו, אי אפשר לחייבו לשלם עבור הכרטיס כשלא זכה המספר שלו, שאינו עניין לסיטומתא, דלא מצאנו מנהג ברור בזה. דבשלמא אותם שנתנו דמים עשו מעשה, ומחלו אם לא יעלה הגורל עליהם, אבל בדיבור לבד הוי מנהג גרוע, כמ"ש הרא"ש (שו"ת יב, ג). והגורל אינו ענין לחייב לשלם עבור הכרטיס אלא לברר מי יזכה בפרס. וממילא גם בעל החפץ יכול לחזור ולא ללת את הפרס שלא תלקה מידת הדין. כמ"ש הרשב"א (שות א, תתקיג) לעניין גוד או אגוד דאי אפשר שתהא יד אחד עדיפא מהשני שלא תלקה מידת הדין וכו'. והוי כנשאר אותו מספר ריק, דהמנהג שאם יצא המספר שאין לו בעלים זכה בעל החפץ. - מסקנת הערך שי שהגרלת פרסים מחייבת רק מטעם המנהג, כבקניין סיטומתא. ולכן במקרה שהקונה עדיין לא שילם על שטרו לא יכול המוכר לחייבו לפרוע חובו, וממילא אם זכה אינו נחשב בעל הזכיה, כיון שלא שילם, וא"כ נשארת הזכיה של בעל ההגרלה.

אך כמובן שבימינו כשנמצא שטר למוכ"ז, יש להניח ששולמה תמורתו. (וחובת ההוכחה שלא שולמה תמורתו, מוטלת על בעלי ההגרלה). וא"כ פשוט שאף לדעת הערך שי, יכול המוצא לגבות את הזכיה. ולקמן הבאתי את דברי היעב"ץ ששטר הגרלה אינו נחשב כשטר, אלא הוא עצמו חפץ שוה כסף, כיון שדמיו קצובים, וניתן למוכרו. (והוא כמו ציור או מזוזה. שהכתוב בהם הופך את הניר שלהם לחפץ שוה ערך הנמכר בשוק). וא"כ קנין סיטומתא של מסירת השטר יועיל לחייבו בדין לשלם את חוב הרכישה, אף לאחר שנעשתה ההגרלה ולא הרויח. שהרי קנה ניר ששויו קצוב. ואם כן השטר אף כשלא שולם עבורו, עובר לבעלות הקונה, ומזכה בפרס את כל המחזיק בו, בין אם הוא הקונה ובין אם הוא המוצא.

אך יש מחכמי זמנינו הסוברים שזכית המגריל בפרס המובטח, היא מסמכות הכרעת גורל בכל ענייני ממון. והביאו האחרונים את לשון תשובות הגאונים (הקצרות, קושטא של"ה, סי' ס, הובאו בכנה"ג חו"מ קעג, הגהות ב"י ב): 'ובכל מקום שיפול הגורל יטלנו. ואין רשות לאדם מישראל לעבור את הגורל, שאין הגורל אלא מפי שמים, שנאמר (במדבר טו, נו) על פי הגורל תחלק (הארץ) (נחלתו), והעובר על הגורל כעובר על עשרת הדברות'. הרי שלמנוע מזוכה בהגרלה את הפרס שזכה בו, הוא דבר חמור מאוד. וציינו האחרונים לדברי החות יאיר (סא), שהפליג בתוקף הכרעת הגורל, וזה לשונו: כי ראינו מן התורה מן הנביאים ומן הכתובים שסמכו על הגורל, באשר נעשה בלי מחשבות אדם ופעולות אנוש מצד התחכמות... ואפילו באומות העולם היה מקובל זה כמו גבי יונה והמן הרשע לפשטיה דקרא, מפני שקרוב הדבר שאם הגורל כהוגן ידבק בו השגחה עליונה, כמ"ש בשמואל (א, יד, מז) הבה תמים. (והאריך בזה ידידי הגר"י דנדרוביץ (ישורון כה, עמ' שצ)).

אולם כבר הוכחתי שם בס"ד, שמה שאמרו 'העובר על הגורל כעובר על עשרת הדברות, אין לזה שייכות לכח הגורל להקנות, וכוונת הגאונים שהמערר על תוצאות הגורל מפני שחומד את נחלת אחיו, עובר על דיברת לא תחמוד, שהיא שקולה ככל עשרת הדברות, כמו שמבואר בפסיקתא רבתי (כא, י' הדברות א, יז): רבי יקום אומר העובר לא תחמוד כאילו עובר על עשרת הדברות, לא תחמוד אנכי, רבי אבין הוה קרי עוד, העוזבת אלוף נעוריה ואת ברית אלהיה שכחה (משלי ב, יז). לא תחמוד ולא יהיה לך, תני חזקיה והיה מקול זנותה ותחנף את הארץ ותנאף את האבן ואת העץ (ירמיה ג, ט). לא תחמוד ולא תשא, עליה הכתוב אומר והשביע הכהן את האשה בשבועת האלה (במדבר ה, כא). ומונה והולך בפסיקתא כיצד החומד עובר על כל עשרת הדברות, עי"ש.

ובשו"ת מהרש"ם (ב, לד) הביא בשם השאילת יעב"ץ (א, פה) שכרטיסי הגרלה אין להם דין שטר[3]. ונידון היעב"ץ הוא בעניין סוכן שלא חידש את שטרי ההגרלה, וע"ז איבדו ערכן, והכריע היעב"ץ שאינו נחשב רק כמזיק שטרות חברו, שפטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים (ב"ק לג, ב צח, א), ואינו יכול לטעון ניירא בעלמא שרפתי, שכרטיסי הגרלה עדיפים על שאר שטרות שאינן שוין להמכר לכל אדם, משא"כ כרטיסי הגרלה דמיהן קצובים, ויש להם שער בשוק, וחריפא זבינא[4], לכן נחשב כמזיק בידים. ואע"פ שידענו שכרטיסים אלו מספריהם לא זכו, צריך לשלם דמיהן כמו שהיו שווין להמכר בשוק. כי יוכל לטעון שרצה למוכרן.

והביא המהרש"ם שהבית שלמה (חו"מ כא) דעתו שאין מועיל בכרטיס הגרלה קניין כסף, ואפילו מי שפרע אין בזה. אבל אם נתן לקונה את השטר קנהו. וכן הכריע המהרש"ם שאם הגיע כרטיס ההגרלה ליד הרוכש זכה בו, כיון שלא נכתב בו שם הקונה, לפי מה שהביא הרמ"א (חו"מ סו, א): יש אומרים ששטר שכתוב בו אני משעבד לך ולכל מי שמוציאו, נקנה בחליפין או במסירה בלא כתיבה, ועיין ש"ך (י) ותומים ונתיבות המשפט שם, אם כן גם כרטיס הגרלה שהוא למוכ"ז, כיון שהגיע ליד הרוכש זכה בו. וגם משום דינא דמלכותא קנה בזה, שההגרלה הוא של המלך ולטובתו נעשה. והאריך המהרש"ם בזה עוד (שם ב, רל).

ושם בהשמטות (במפתחות לסי' רל) הוסיף המהרש"ם, שנראה שאם המנהג לקנות בכסף שנותן לאחדים (=בתשלומין על חשבון, שהיה נהוג שכרטיס אחד היו בו חמשה תאריכי הגרלה, ולפני כל תאריך שילמו סכום מסויים כדי להכנס להגרלה זו), מהני מדין סטימותא (כמו שהבאתי לעיל שכן דעת הערך שי), שקונה גם בדבר שלא בא לעולם, כמ"ש בחיבורי משפט שלום (רא, ב) בשם תשו' הרא"ש (יג, כ) ותוס' בבא מציעא (סו, א ד"ה ומניומי) ותשו' מבי"ט (ב, שניות קנג). ובתשובות מהרשד"ם (חו"מ שפ) דגם

3. בפסקי ביה"ד לממונות בירושלים (ה, נו) כתבו שהמהרש"ם נסתפק בזה. ולא מצאתי כלל שנסתפק בזה.

4. ממה שהזכיר שלשה תנאים אלו, כדי ששטר ההגרלה יחשב שוה כסף ולא גורם לממון, נראה כדעת שו"ת שערי יושר (חנניה, חו"מ קלו), שהמוצא טופס שנותנים בצרכניה לקונה בסכום מסויים, שימלאנו וישתתף בהגרלה על פרס, שאסור לו למלאות פרטיו. שכיון שאינו דבר שנמכר, אלא ניתן בחינם. אין גופו ממון השייך למוצא. ושוב אמדינן שאדעתא שימלאנו כל מוצאו לא נתנו טופס זה למאבד. אף שפשוט שיכול מי שקיבל טופס כזה למכור זכותו לאחר, ואכמ"ל.

בהקנאת חובות מהני קנין סטימותא גם בלא מעמד שלשתם. ובשם תשו' הריב"ש (שמה) דגם במטבע קונה. - הרי שברור שלקונה יש בעלות על הכרטיס בין אם הגיע לידו ולא שילם, ואף אם שילם עבורו ולא הגיע לידו.

ושם בפרשת אחרי, הבאתי חקירה, האם הבעלות על הכרטיס מקנה לרוכש בעלות מסויימת או שותפות בחפצים שיעלו בגורל, או שאין כאן אלא הבטחה מצד מארגני ההגרלה שאם יעלה מספרו בגורל יקנו לו את הזכיה, והרי זה כמו קנין 'אתן' שנחלקו הראשונים בבבא בתרא (ג, ב), והובאו הדעות בשו"ע ורמ"א חו"מ (רמה, א-ב) האם מועיל הקנין כאילו קנה את מה שמבטיח לתת לו, או שאינו מועיל כיון שאין הקנין חל על מה שמתחייב ולא על גוף הממון אלא על הנתינה, והנתינה היא דבר שאין בה ממש אלא מעשה בעלמא.

בעלות על הכרטיס אינה מקנה לזוכה את הפרס

והבאתי מ"ש בקובץ פסקי ביה"ד לממונות בירושלים (ה, נו) בנידון הגרלה שהובטח בה זכיה במכונית מדגם מסויים, ולבסוף גילה הזוכה שהמכונית עברה תאונה, ושוויה מחצית ממחיר מכונית חדשה. ותובע מהמארגנים את הפרש הדמים, (כמדומה שכוונתו שיתנו לו רכב אחר, ולחילופין את ההפרש). וכתבו, 'בהגרלה הנפוצה בימינו, שקונה כרטיס הגרלה מהחברה שמארגנת את ההגרלה. יש לחקור האם יש לו איזו שהיא בעלות או שותפות בחפצים שיעלו בגורל, ורכישת כרטיס ההגרלה מקנה לו בעלות מסויימת, או שאין כאן אלא הבטחה מצד מארגני ההגרלה שאם יעלה מספרו בגורל יתנו לו את הזכיה, והרי זה כמו קנין 'אתן' שנחלקו הראשונים בבבא בתרא (ג, ב), והובאו הדעות בשו"ע ורמ"א (חו"מ רמה, א-ב), האם מועיל הקנין כאילו קנה את מה שמבטיח לתת לו, או שאינו מועיל כיון שאין הקנין חל על מה שמתחייב ולא על גוף הממון אלא על הנתינה, והנתינה היא דבר שאין בה ממש, אלא מעשה בעלמא.

ומסיק: ונראה שכיון שטרם שמשך החפצים לרשותו לא קנה אותם אלא ע"י נתינת כסף עבור כרטיס ההגרלה, אין זה עדיף על קנין כסף, שמדרבנן אין מעות קונות אלא משיכה. ואע"פ שהמארגנים חייבו עצמם לתת למי שיזכה את הזכיה, כיון שההתחייבות היתה שלא ע"י קנין, לא מהני התחייבותם. ואף הגורל עצמו אינו מועיל לו לקנות, באופן שעדיין אין לו בעלות על הדבר, והוא קונה את הזכיה רק כשמכניסו לרשותו. - מכח מסקנה זו פסקו שאי אפשר לחייב את בעלי ההגרלה לספק לו מכונית ללא מום. ואף לדעת הראב"ד (מכירה ב, ח) ורמב"ן (ב"ב קמח, ב) הובאו בשו"ע (חו"מ רנג, ג) שחייב עצמו ליתן וקנו מידו קונה. זה דוקא בקנין, אבל לא ע"י כסף, כמו שכתבו הקצות החושן (רג, ד) ומחנה אפרים (דבר שלא בא לעולם, ג).

אך כבר כתבתי (שם) שלהכרעת המהרש"ם והערך ש"י, שבעלות הקונה על הכרטיס היא מכח קנין סיטומתא, מועיל קניין זה להקנות לקונה את השטר, וממילא גם את הזכיה שתעלה לחלקו, אף שעדיין לא באה לעולם. ואף אם נאמר שלא זכה בהחלט, כיון שעדיין לא נעשה הגורל, נראה שזכה יחד עם שאר הרוכשים בבעלות יחסית בחפץ המוגרל, או בהתחייבות לתת חפץ זה לזוכה. ואם כן אין זה כקנין 'אתן'. ולדעת הרמב"ם (הנ"ל), שפיר כשנעשה הגורל הקנה לו הגורל את זכייתו. ויתכן שאף לדעת הרא"ש והראב"ד החולקים, אף שאין כח הגורל להקנות לשותף את חלקו ללא קניין, אבל הרי קנו כבר בשעת רכישת הכרטיס את התחייבות עושי ההגרלה לתת לזוכה את הפרס. וכעת בירר הגורל שהוא הוא אשר אליו צריכים לממש את התחייבותם, ולהקנות לו מכונית ראויה.

וכן תמוה מה שכתבו בפסקי ביה"ד לממונות בירושלים (שם, ג) שכיון שהוכיחו שבהגרלת פרסים אין הגורל קונה לו הפרס, לא שייך לומר שאם נודע שהמכונית שעלתה בגורל עברה תאונה וערכה ירד בחצי משוויה, הגורל היה בטעות ובטל. ופשוט שאם אינו חפץ לקנות את המכונית כמו שהיא, רשאי להחזירה למארגני ההגרלה, אך אין לו זכות לתבוע מכונית חדשה, ובודאי לא את הפרש שוויה, שהרי אפילו במקח טעות כתבו הרמב"ם (מכירה טו, ד) ושו"ע (חו"מ רלב, ד) שאם רצה הלוקח ליקח פחת המום הרשות ביד המוכר לומר לו או תקנה אותו כמות שהוא או טול דמים שלך ולך. כל שכן בנידון דידן ששילם עבור האפשרות לזכות במכונית סכום פעוט בלבד, והוא כבר מכר את המכונית לאחר, שלא יוכל לתבוע את שווי ההפרש בין מכונית חדשה למכונית שעברה תאונה, כשהתברר לו שהוטעה בזכיה.

המשך בעמוד 9

שו"ת קיץ
הרב שבתי יגל / הכולל הקהילתי רעננה

שואל ר' שאול שיף הי"ו מרעננה: כב' הרב שליט"א, שני מתפללים מבית כנסת 'עדת בני ישראל' (רעננה) שהתווכחו ביניהם, ביקשו ממני שהרב יכתוב בטורו את היקף החלות של איסור 'מראית עין', מתי אפשר לומר על פי ההלכה שמשהו נאסר משום מראית עין?

לאחר שביקשתי מר' שאול שיף הי"ו להגדיר מעט יותר את השאלה, כתב לי כך:

בשבת קודש התאורה נדלקת ונכבית על ידי שעון שבת, האין כאן מראית עין כלפי השכנים הלא דתיים שרואים איך התאורה נדלקת ונכבית לפי הצורך והם לא בהכרח יודעים שקיים שעון שבת? אני יושב במסעדה ללא תעודת כשרות ומשוחח עם מאן דהו האם יש כאן מראית עין? מהי ההגדרה של מראית עין ההלכתית והיקפה? הרי אפשר לומר על אלף דברים שזה מראית עין! אני עניתי להם שרק מה שקבעו חז"ל שזה מראית עין אז זה מראית עין מעבר לכך זה אולי 'לפני עיור' וכיו"ב. מה הרב אומר?

תשובה: אכן סוגיית 'מראית עין' רחבה היא ואנסה להקיפה בקצירת האומר לפי ידיעתי העניה.

בתחילה אביא מעט דוגמאות מפסיקות השולחן ערוך הנוגעות למראית עין:

א) בהלכות שבת[א] מבואר שאין לשטוח בגדים לייבוש בשבת שמא

יחשדו בו שכיבס בגדים בשבת.

ב) בהלכות דם[ב] מבואר שאין לשתות/לאכול דם דגים מתוך כלי אף על פי שהוא מותר, משום מראית עין.

ג) בהלכות בשר וחלב[ג] מבואר שאין לבשל ולאכול[ד] בשר עם חלב שקדים משום מראית עין.

ד) בהלכות בשר וחלב[ה] מבואר שאין לבשל ולאכול[ו] בשר בחלב אישה משום מראית עין.

האם איסור מראית עין קיים רק בדברים שדיברו עליהם חז"ל או גם בדברים המתחדשים בכל דור

והנה לעצם השאלה האם בענייני מראית עין, אין לנו אלא מה שאסרו חז"ל ואין לנו לגזור גזירות מדעתנו, או שכל דבר שיש בו חשש של מראית עין הרי אכן נאסר משום מראית עין - מצינו שנחלקו בזה ה'מגן אברהם' וה'פרי חדש', שהנה המגן אברהם[ז] הביא להלכה שאין לטגן בפסח מיני מאכל בקמח מצה משום מעשה שהיה שאישה אחת בראות את חברתה מטגנת בקמח מצה טעתה לחשוב שמותר לטגן בפרורי לחם / קמח ממש, אולם הפרי חדש השיג עליו וכתב[ח]: 'אין לנו לגזור גזירות מדעתנו', הרי שנחלקו לכאורה אם איסור מראית עין מתחדש כל הזמן, דור ודור ומנהגיו, או שמא אין לנו אלא מה שאסרו חז"ל.

אמנם נראה יותר כדברי ה'מגן אברהם', שהרי לא כל איסורי המראית עין שנזכרו לעיל מקורם בגמרא ובחז"ל, ולדוגמא, מה שמובא לעיל שאין לבשל בשר בהמה בחלב אישה, מקורו מתשובת הרשב"א[ט] וזה לשונו: **בשר בחלב אשה, מהו? כיון שחלב האשה אחר שפירש, מותר, א"כ אין בזה איסור כלל...או אסור משום מראית העין, כמו שחששו בדם דגים, בזמן שאין בו קשקשים? תשובה: מסתברא, שאסור לבשלו, כל שכן, לאכלו, כל שנכר בו, מאותה דדם דגים..'**

הרי שאף על פי שבגמרא לא מוזכר איסור 'מראית עין' על חלב אישה, מכל מקום יש לנו ללמוד את העיקרון, ו'דם דגים' הוא בנין אב לשאר עניינים' וכן מבואר בתשובות רבות ברחבי השו"ת מגדולי הפוסקים שדנו לגבי שאלות שונות של 'מראית עין' ולא כתבו להקל משום סברת ה'פרי חדש'[יא].

האם הצבת 'שלט' מועילה למנוע את איסור 'מראית העין'?

מצאנו בהלכה שיש דברים האסורים משום 'מראית עין' ומכל מקום יש דרך 'לנטרל' את האיסור, וכגון באכילת 'דם דגים' אם יניח קשקשים בתוך הדם[יב], הרי שיהיה ניכר לכל שבדם דגים מדובר, ואז יהיה מותר לו לשתות את הדם.

וכמו כן באשר לחשש מראית עין באכילת בשר עם חלב שקדים, אם יניח שקדים[יג], הדבר יוכיח שמדובר בחלב שקדים ולא יהיה בזה איסור של מראית עין.

והנה מזה יש ללמוד לכאורה שכל דבר האסור משום מראית עין, אם יניח 'שלט' המבהיר את המצב ומונע מהרואים לטעות, הדבר יהיה מותר, אמנם לכשנדייק נמצא שהדבר תלוי במחלוקת הרמ"א ורבי עקיבא איגר, שהרמ"א[יד] אכן כתב להניח שקדים אצל החלב ומשמע להניח ליד החלב שקדים כדי להבהיר שהחלב הוא לא חלב 'אמיתי', וכן להניח ליד הדם קשקשים כדי להבהיר שמדובר בדם דגים, ולפי זה נראה שגם 'שלט' יכול להועיל, אבל רבי עקיבא איגר[טו] כתב שצריך להניח את הקשקשים בתוך הדם ממש, ועוד רצה לומר שדווקא אם מדובר בקשקשים שנשתיירו מאותו דג עצמו שממנו בא הדם, ולפי זה 'שלט' לא יועיל.

והנה נפקא מינה מהנ"ל היא למה שמובא בספר 'שמירת שבת כהלכתה[טז]' שאין להפעיל טפטפות שתפקידם להשקות את הגינה - מערב שבת (או על ידי מערכת ממוחשבת) משום מראית עין שיחשדו בו שהפעיל את המערכת בשבת, והנה לדעת הרמ"א הנ"ל יש פתרון שיוכל לשים שלט מאיר עיניים ליד הגינה וכו יהיה כתוב 'בגינה זו קיימת מערכת השקאה ממוחשבת', ומובא[יז] בשם הגאון רבי שלמה זלמן אוירבעך זצ"ל שבמחלוקת זו של הרמ"א והרעק"א יש להכריע כרמ"א רק במקרים שהרמ"א דיבר עליהם בפירוש, אבל בשאר המקרים יש לפסוק כרעק"א שאם לא כן נוכל לבטל את כל האיסור של מראית עין על ידי שלטים שנשים בכל מקום.

(ומשום כך סבר הגרש"ז[יח] שיש חשש 'מראית עין' בהפעלת מערכת השקאה ממוחשבת בשבת כיוון שאין אפשרות זו מפורסמת ולא יועיל לשים 'שלט', אמנם נראה שכיום אפשרות זו מפורסמת ביותר ומצויה בגינות רבות וממילא אין איסור של 'מראית עין' לפי הסברא שתובא לקמן בשם הרא"ש וכבר דנתי בזה במק"א).

סברת הרא"ש בהלכות כלאיים

בהלכות כלאיים מבואר שאין חשש שעטנז אלא בצמר רחלים ואילים עם פשתן, אבל משי עם צמר מותר, וחכמים אסרוהו משום 'מראית עין' שדומה המשי לפשתן. ועל זה כתב הרא"ש שבזמן הזה שהמשי מצוי בינינו והכל מכירים בו - פקע האיסור של מראית העין, ונפסק כל זה להלכה[יט].

ומבואר מכאן שכל איסור מראית העין הוא רק באופן שהתחליף לא מצוי ולא מוכר לציבור, אבל אם הוא מוכר ומצוי לציבור, יותר אין לאסור משום מראית עין, שהרואה ידון לכף זכות, ולדוגמא, אם חלב השקדים היה נפוץ מאוד ואנשים היו משתמשים בו בצורה רחבה לאכילה ביחד עם בשר, שוב היה מותר לאכול חלב שקדים עם בשר בהמה (גם בלי להניח שקדים ליד החלב) מאחר והרואה ידון לכף זכות שחלב שקדים קא חזינן הכא ולא חלב בהמה.

ומטעם זה מותר לכאורה לאכול תחליפי בשר שונים שיש בשוק ביחד עם גבינה (שניצל צמחי, נקניקיות צמחיות וכדומה) מאחר ותחליפי בשר אלו מצויים הם, וכן מטעם זה מותר להתגלח במכונת גילוח (באותן מכונות שאין בהם חשש של 'תער') ומטעם זה מותר לנשים ללבוש 'פאות נוכריות' (למתירים את הפאה נכרית באופן עקרוני) ואין לחוש בכל זה ל'מראית עין'.

האם מראית עין שייך רק באיסור תורה או גם באיסור מדברי חכמים?

מדברי הרמ"א[כ] מבואר שאיסור מראית עין שייך רק באיסור תורה, ומשום כך פסק שאם בא לאכול בשר עוף אם חלב שקדים, אין צריך להניח שקדים ליד החלב, מאחר שבשר עוף עם חלב אינו אסור אלא מדברי סופרים (וצריך לומר שניכר שמדובר בבשר עוף) אולם הש"ך[כא] השיג על הרמ"א והביא כמה ראיות לדבריו, שגם באיסור דרבנן שייך איסור - מראית עין.

אולם עדיין ישנו חילוק בין איסור תורה לאיסור מדברי סופרים, שבמראית עין של איסור תורה האיסור קיים אף בחדרי חדרים, ומשום כך פסק השולחן ערוך שאין לתלות בשבת בגדים לייבוש אפילו בחדרי חדרים, ואילו באיסור דרבנן האיסור קיים רק בפהרסיא[כב].

ומעתה נבוא לדון בדוגמאות המוזכרות בגוף השאלה - הדלקת תאורה בשבת על ידי שעון שבת, לשבת במסעדה לא כשרה שלא למטרת אכילה.

והנה באשר להדלקת תאורה על ידי שעון שבת, אין לחוש בכך משום איסור 'מראית עין' וזאת משום שמאחר ושעון השבת נפוץ מאוד וידוע בציבור שיש אפשרות לכוון שהתאורה תידלק על ידי 'שעון שבת' או מנגנון כזה או אחר, אם כן אין בכך חשש 'מראית עין' לפי סברת הרא"ש המבוארת לעיל.

ואף אנשים אשר אינם שומרים שבת בעו"ה, מכל מקום גם אצלם ידוע ומפורסם עניין ה'שעון שבת', ובלאו הכי לא ברור לי אם יש לחוש לאיסור 'מראית עין' באנשים שבכל מקרה אינם שומרי שבת, שאם איסור מראית עין הוא משום שלא יבואו ללמוד ממנו להקל שלא כדין, זה אינו שייך במחללי שבת שבלאו הכי מחללים את השבת ר"ל, ואם איסור 'מראית עין' הוא משום שלא יבואו לחשוד בו לקיים מה שנאמר 'והייתם נקיים מה' ומישראל' איני יודע אם צריכים אנו להיות נקיים מחשד חילול שבת למראית עין של אנשים המחללים את השבת וי"ע.

ובאשר לישיבה במסעדה שאין לה תעודת כשרות, בשו"ת 'מנחת אשר'[כג] דן הגאון הרב אשר וייס שליט"א בשאלה דומה וזה לשונו שם: **'בהיותי ביוהנסבורג נשאלתי באסיפת רבני העיר לדעתי לגבי אנשים שעובדים בחברות גדולות ובנייני המשרדים יש מסעדה המשרתת את ציבור העובדים, ומסעדה זו אינה כשרה. האם מותר לעובדים המדקדקים בכשרות ובכל דקדוקי ההלכה להיכנס למסעדה זו ולאכול את האוכל שלהם שהביאו מביתם, או לאכול שם פירות וירקות ולשתות מים וכדו', דברים שאין בהם כלל חשש איסור, או שמא יש בזה איסור מצד מראית עין'. וכיוצא בדבר מקובל היום בעולם העסקים שעורכים פגישות עבודה במסעדות ודנים בענייני ממונות תוך כדי ארוחה, האם מותר לשומר תורה להשתתף בפגישות אלה כאשר מדקדק הוא בכשרות המאכל או שמא יש בזה איסור מצד מראית עין'.**

ומסקנתו שם לפי סברת הרא"ש לעיל שבמקרה ומפורסם וידוע הדבר שיש אנשים שנכנסים למסעדה לא למטרת אכילת המאכלים שאינם כשרים, אלא רק לצורך פגישת עבודה וכדומה וכמו שמצוי במסעדות הממוקמות במתחמי מרכזי עסקים ובפרט בשעות העבודה, ואז אין מקום להקל, אבל שלא לפי התנאים הנ"ל אכן יש לחוש למראית עין שמא יחשדו בו שנכנס שם כדי לאכול מאכלים שאינם כשרים.

והנה אם היינו נוקטים שאין לנו אלא מה שאסרו חז"ל, היה הדבר מותר, אך מאחר והסקנו לעיל שאין הדבר כך, אלא איסור מראית עין קיים אף בדברים המתחדשים בכל דור, אכן יש שאלה של מראית עין בכניסה למסעדה שאינה כשירה[כד].

הנה נגעתי מעט בענייני סוגיא רחבה זו, ובוודאי שיש עוד להוסיף בעניין, אך כאן עמד קנה במקומו, והרוצה להוסיף ידע ולימוד בעניין זה יוכל לעיין במקורות המובאים בהערה[כה].

א - שו"ע או"ח סימן ש"א סעיף מ"ה.
ב - שו"ע יו"ד סימן ס"ו סעיף ט'.
ג - שו"ע יו"ד סימן פ"ז סעיף ג' ברמ"א.
ד - עיין ש"ך יו"ד סימן פ"ז ס"ק ז'.
ה - שו"ע סימן פ"ז סעיף ד'.
ו - כנ"ל הערה 4.
ז - סימן תס"ג ס"ק ה'.
ח - או"ח סימן תס"א.
ט - חלק ג' סימן רנ"ג.
י - והנה בראשונים מבואר (תוס' פרק אע"פ במסכת כתובות) שכל דבר שיש בו מראית עין באיסור דאורייתא אסור אפי' בחדרי חדרים, ואילו דבר שיש בו מראית עין באיסור דרבנן אסור רק בפרהסיא, והנה טעם האיסור אף בחדרי חדרים אינו מובן, וצ"ל שכך גזרו חז"ל, ואולי על זה אכן שייך לומר שגזירת חז"ל שייכת רק על דברים שחז"ל דברו עליהם, אבל בדברים חדשים המתחדשים במשך הדורות אע"פ ששייך בהם מהות האיסור של מראית עין כמש"כ לעיל, מ"מ הגזירה של 'חדרי חדרים' לא תהייה שייכת וי"ע.
יא - והיה נראה לענ"ד שגם הפרי חדש המובא לעיל מסכים לכך ואין כוונתו לומר שאין לנו אלא מה שמוזכר בש"ס, אלא כוונתו לומר שאם קרתה תקלה אצל אישה אחת אין זה מוכיח על כך שאכן יש בזה תקלה של 'מראית עין'. אמנם בדברי הפרי חדש לסימן פ"ז בחלק יורה דעה, מבוארים יותר דבריו, ושם אכן מבואר להדיא שאין לנו לגזור גזירת מדעתינו, ודברי הרשב"א לעניין חלב אישה הם חידוש והבו דלא לוסיף עליה, אמנם בסוף דבריו שם מסיק להקל רק באיסורי דרבנן עיין שם.
יב - שו"ע יו"ד סימן ס"ו סעיף ט' ומקורו בגמ' במסכת כריתות.
יג - שו"ע יו"ד סימן פ"ז סעיף ג' ברמ"א.
יד - שם.
טו - הגהות לשו"ע יו"ד סימן ס"ו סעיף ט'.
טז - פרק כ"ו סעיף ח' ובהערה שם (מהדורה חדשה)
יז - שלחן שלמה סימן רנ"ב סעיף ה' הערה ג'.
יח - שם בשש"כ ושם בשלחן שלמה.
יט - שו"ע יו"ד סימן רח"צ סעיף א'.
כ - יו"ד סימן פ"ז סעיף ג'.
כא - שם ס"ק ו'.
כב - משנה ברורה סימן ש"א ס"ק קס"ה בשם המגן אברהם וראשונים (עיין לעיל הערה 10).
כג - חלק ב' סימן ס"ז.
כד - וכן נקט בפשיטות בשו"ת אגרות משה או"ח חלק ב' סוף סימן מ'.
כה - שו"ת מנחת אשר חלק ב' סימנים ס"ה - ס"ז (ומשם נקלח חלק גדול ממה שנכתב כאן כמבואר למעיין) ילקוט יוסף ליו"ד סימן פ"ז מסימן נ"ח עד סעיף ס"ה ובהערות שם, שו"ת משנה הלכות חלק ה' סימן צ"ו, שו"ת יבי"א חלק ו' יו"ד סימן ח' ועוד ועוד.

סיפור לשבת

הניגון שהציל את הלב*

ברחוב צדדי בעיר קטנה ליד בריסל בירת בלגיה, נתלו מודעות אבל, הנפטר היה יהודי והוא גר באחד הדירות בבנין רב קומות מזה חמישים שנה. באזור כולו גרים גויים ואולי הוא היה היהודי היחיד בשכונה הזאת. כעשרים איש התאספו מתחת לבנין בו גר, והמתינו כדי לחלוק לו את הכבוד האחרון. על פניהם לא ניכרו סימני צער. בקושי הם הכירו את הנפטר. אט אט הצטרפו כל בני המשפחה, אך הלוויה עדיין מתעכבת. לשאלת האנשים למי מחכים, נענו כי צריך להגיע מירושלים רבי "אולטרה אורתודוקסי" לערוך את טקס הלוויה. האנשים בגילאים מבוגרים שרובם היו לא יהודים, זמנם לא אץ להם והם המשיכו לשוחח על דא ועל הא והמתינו למסע ההלוויה.

המשך בעמוד הבא...

כעבור שעה קלה נעצרה מונית ליד הבית וממנה יצא אברך עב בשר וגבוה, שתי פאות מסולסלות מעטרות את לחייו וזקנו השחור, והוא לבוש בבגד הירושלמי המפוספס ולראשו מגבעת סאמט רחבה, ירושלמית. ברגע הראשון הביטו כולם על הדמות שנחתה עליהם מאיזה עולם לא מוכר, אך מהר מאד התרגלו ל"נוף הירושלמי המוזר" ומסע ההלוויה יצא לדרכו.

האברך שזה עתה הגיע, ר' מרדכי שמו, לא שם לב לתמונה המוזרה, שבה הוא הולך בראש המלווים כשמאחוריו צועדים כשלושים בני אדם, רובם גויים. הוא היה רגיל בלוויות שכאלה. מעשים כמעט בכל יום. אדם אחד כבן שישים שנה הביט עליו כל הזמן, בקושי יכול היה להסיר את עיניו מר' מרדכי, שהגיע במיוחד מירושלים להשתתף בלוויתו של אדם די אנונימי.

ר' מרדכי היה חסיד מחשובי "חצר" האדמו"ר "תולדות אהרן". הוא נטל על עצמו לפני שנים רבות משימה לא קלה, להביא לקבורתם על פי ההלכה של נפטרים יהודים בכל העולם, מהם שנטמעו בין גויים רח"ל, וכאלה שביקשו בצוואתם להיקבר כיהודים, או ערירים שהלכו לעולמם והרשויות המקומיות הבינו כי יש למסרם לידי יהודים כדי להביאם בכבוד למנוחת עולמים.

במשך השנים צבר ר' מרדכי נסיון רב והוא קיבל טלפונים מכל העולם על יהודים שנפטרו הממתינים שיטמנו במקום יהודי ועל פי ההלכה. הוא גם ידע שאם לא ייצא מיד, עלול הוא לאחר והנפטר יקבר בבית קברות של גויים. ברגע שקיבל ר' מרדכי ידיעה על נפטר שכזה, כל עיסוקיו נדחקו הצדה, ומיד שם פעמיו אל נמל התעופה ובטיסה הראשונה המריא לכתובת שקיבל. מעולם הוא לא התעייף ועשה מלאכתו נאמנה במסירות נפש מדהימה. מיד לאחר הטקסים והקבורה ולאחר ניחום האבלים ומתן הוראות אחרונות ומענה על כל מיני שאלות אותן רצו האבלים לברר, שם פעמיו אל בית הנתיבות בדרכו חזרה לישראל. אירע לא פעם, שברגע שנחת בישראל, קיבל מיד קריאה על עוד נפטר שהלך לעולמו, ושב על עקבותיו. כללו של דבר: כולו היה משועבד למשימה הקדושה אותה נטל על עצמו, להביא יהודים אומללים לקבורה ע"פ ההלכה היהודית הצרופה מדור דור. דבר אחד הקפיד לקיים, יהיה מה שיהיה, וישהה היכן שישהה: בשבת עליו להימצא בביתו עם משפחתו וילדיו, ומאז החל בעבודתו עבודת קודש, לא קרה אף פעם שלא שבת יחד עם בני משפחתו גם אם היו לו ארבע או חמש טיסות לחו"ל באותו שבוע. עתה צועד ר' מרדכי בלוויה אליה נקרא לפני פחות משתים עשרה שעות. אמנם בניו ובנותיו של הנפטר לא הקפידו על יהדותם, אך את בקשת אביהם מכבדים שציווה להביאו לקבר ישראל ובטקס יהודי, כדת משה וישראל. כך, באמצעות מכרים בישראל רק סמוך לתום הלוויה הבחין ר' מרדכי במבטים שנותן בו המבוגר שבקבוצת בני המשפחה. הוא ראה כי הוא נבוך מעט והחליט להקל עליו. הוא פנה אליו ושאלו "האם אתה בכור בניו של המנוח, נכון?! האם רצית לשאול משהו?" "כן", השיב הבן, "הייתי מבקש לשאול אותך, האם אתה גר בירושלים ושייך לר' אהרל'ך?" ר' מרדכי נדהם. האיש הגה את המילים "ר' אהרל'ך" בעגה הירושלמית המקורית, עד כי כל השומע זאת, היה בטוח שלפניו עומד אחד מבני ירושלים. "נכון" השיב, "אני שייך לעדה זו". "בקשה לי אליך" המשיך הבן, "בקשה גדולה, אנא אל תשיב פני ריקם, הייתי מאד רוצה שתשבות אצלי בשבת הקרובה. מוכן אני לשלם לך כל סכום שתשית עלי".

"תראה", אמר לו ר' מרדכי, "בשבת אני מוכרח להיות עם בני משפחתי, התפילות בבית המדרש, הלימוד, השולחן הטהור של הרבי, מכל אלה אני מקבל חיות לכל השבוע ולכל המשימה הקשה שקיבלתי על עצמי. מה עוד שהבטחתי לבני משפחתי שהשבת אסעד עימם יחד, כך שאין סיכוי שאשאר פה בחו"ל לשבות שבת".

אך האיש כלל וכלל לא חשב לוותר. הוא התחנן עם דמעות שיעשה למענו וישבות אצלו את השבת. "אמנם הכלים בביתי אינם כשרים, אך אני אסע לקהילה החרדית באנטוורפן, ואביא משם את כל המאכלים של שבת הכשרים לכל הפרטים והדקדוקים", והוא מנה בפני הירושלמי את כל המאכלים המסורתיים העולים על שולחנות שבת של היהודים שומרי המצוות מקדמה דנא, עם כל הכינויים באידיש שהם מכונים. ועדיין חשב ר' מרדכי, מה לו לאברך מחסידי "תולדות אהרן" ולביתו של איש אשר כל יהדותו מסתכמת בהכרה של סוגי מאכלי השבת היהודים? הוא יאלץ לשהות באווירה גויית לחלוטין. אמנם המאכלים יהיו כשרים, אבל האווירה שתשרור בוודאי לא תהיה של קדושה וצניעות.

האבל חש במחשבותיו של ר' מרדכי, והוא נשתטח על הקרקע ובכה כמו ילד קטן, עד שהיה נדמה כי הדבר גובל בפיקח נפש, ור' מרדכי נאלץ בעל כורחו להתקשר אל בני משפחתו ולהודיעם כי בפעם הראשונה מאז החל במלאכת הקודש בטיסות מסביב לעולם, בשבת הקרובה הוא לא יהיה בבית.

בשעת לילה מאוחרת, קרוב לשעה עשירית, פרשה שבת המלכה את כנפיה על כל היקום אשר בבלגיה. ר' מרדכי סיים בחדרו את תפילת שבת, וירד לחדר הגדול לסעוד סעודת שבת יחד עם כל האבלים בני משפחת הנפטר. בעל הבית שהיה הבן הבכור של הנפטר, והוא שדרש בתחנונים מר' מרדכי לשבות בביתו, הושיב אותו לידו. הוא קידש על היין, ובצע על החלות, גם מעט מלח הניחו לפניו, ור' מרדכי התנחם בכך שמלבד בעל הבית אף אחד מהמסובים אינו צופה בו וכולם עסוקים בהבליהם. הוא אף תהה לשם מה נצרך בעה"ב לחסיד כמותו בשבת זו?

כעבור שעה קלה היסה בעל הבית את קהל הסועדים, או אז פנה אל ר' מרדכי ושאלו: "המכיר אתה את הניגון 'ק־ה ריבון עלם...' ששרים אצלכם ב"תולדות אהרן" בלילות שבת?" ר' מרדכי התפלא מאד על בקיאותו של ה"גוי" בזמר השבתי. "תשיר בבקשה..." ור' מרדכי לא סירב. הוא החל שר את הניגון בדיוק כפי ששרים ב"שולחן הטהור" בלילות שבת, ניגון שאי אפשר להישאר אדיש למשמעו, והוא מעורר רגשות קודש בכל נשמה באשר היא.

וכך שר ר' מרדכי את הניגון כשהוא נסחף ברגשותיו, מתנענע בכל גופו, עיניו עצומות, והאיש שלצידו מצטרף אליו בזמזום חרישי. הדמעות ניגרו מאליהן וזלגו על לחייו. בני המשפחה הביטו ולא הבינו מה מתרחש עם האב - הסב השכלתן שמעולם לא הביע רגשות? הבכי הפך קולני ור' מרדכי התחיל להבין שבעצם זו הייתה הסיבה שביקש ממנו בעל הבית לשבות אצלו בשבת. הוא הצטרף לניגון ושר אותו בעל פה כשעיניו עצומות, וכולו אש להבה. כך, ממש, כחמישים פעם חזרו על הניגון, על חמשת בתיו הכתובים בארמית. כשפסקו מלשיר והכל נרגעו,

המשך בעמוד הבא...

ביקש ר' מרדכי מבעה"ב הסבר על כל המתרחש סביב הניגון המרגש. האבל ניגב את דמעותיו, הרים עיניו וראשו לאחור כמתאמץ להיזכר בגעגועים בפרקי חייו.

שנת תשי"ג. כבר כמה שנים עברו מאז נסתלק לבית עולמו הצדיק הקדוש ר' אהרן ראטה בעל ה"שומר אמונים" שכינויו היה ר' אהרל'ה ולאחריו עלה לכהן חתנו שנקרא האדמו"ר מ"תולדות אהרן" הרבה בחורים ואברכים צעירים ומבוגרים, נסחפו בסערת אש הקודש של התפילות והניגונים, וביקשו להסתפח לחצרו של ה"תולדות אהרון". בין כולם היה גם בחור בשם יוסף נתנזון, שהופיע מידי שבת בשבתו לתפילות ול"טיש". איש לא ידע מהיכן בא ומהיכן הגיע. אף אחד לא ידע כי אביו הוא איש עסקים מצליח בבלגיה שהינו חרדי לכל דבר שהתעקש בשל עסקיו המצליחים להתגורר בסביבה גויית. יוסף היה מאושר בסביבה הקדושה והתקדם רוחנית להפליא. הוא מאד אהב את השבתות הללו, אך ביקוריו התכופים בביתו בבלגיה עשו שמות בנשמתו היהודית. האווירה הגויית והקשרים עם בני הנוער הגויי הרעילו את נשמתו, ובכל פעם כששב לירושלים קיווה והתפלל שחיי הקדושה ימלאו את ישותו וישפיעו על התנהגותו. אך בעודו חצוי במחשבותיו היה נמס ונמוג עם שירת "ק־ה ריבון עלם" בנוסח תולדות אהרן. הוא היה עוצם את עיניו וחש בעליל כיצד כוחות קדושה חודרים ואופפים את כל ישותו וכל איבריו, חושיו וכוחותיו כולם בבחינת "ליבי ובשרי ירננו אל קל חי". במשך כל ימי השבוע הרגיש יוסף כי ה"קרבת אלוקים" נובעת מהדבקות בשיר "ק־ה ריבון עולם"... בשבת הראשונה לאחר חופשת הקיץ בה שהה יוסף בבלגיה, ניצח יצרו הרע והוא לא שב לירושלים. ההשפעה הסביבתית גברה למגינת ליבו של אביו, שכלל לא הבין שהייתה זו טעות לדור במקום כזה והיא שהפכה את בנו יוסף לג'וזף, ולהיות ככל אחד מחבריו בני גילו שהיו ערלים וגרו בשכנות לביתו. ומשם ומהאוניברסיטה, קצרה הדרך לאבד כל סממן יהודי. ובירושלים בפעם הראשונה אחר השירה של הניגון, פקח ה"תולדות אהרן" את עיניו העצומות ושאל בלחש "היכן הבחור שהיה מגיע מידי שבוע והיה עימנו בשירת ה"ק־ה ריבון עלם...? לא כולם ידעו במי מדובר, כי הרי בשעת השירה ים של דבקות אפף את הכל ומי שם לב מי נמצא ומי נעדר. אך היו כאלה שאכן הבחינו בשנה האחרונה שמידי שבת מופיע בחור זר לא מוכר לשעה קלה ומתנועע במרץ רב ובהתלהבות שלא מעלמא הדין, והם השיבו לרבי כי הבחור אינו נוכח, "חבל, חבל..." הנהן הרבי בראשו בצער וכאב, וה"שולחן טהור" המשיך להתנהל כהרגלו. גם בשבועות הבאים התעניין הרבי היכן הבחור? אך תשובה לא קיבל ובינתיים פרק הבחור כל עול ולא היה בינו ובין היהדות מאומה. "עתה", סיים האבל ג'וזף - יוסף באזני ר' מרדכי את סיפורו: "כשנפטר אבי לא חשתי בשום התעוררות אל היהדות, ניחמתי עצמי שזה דרך העולם, ורק ביקשתי לקיים צוואת אבא שיבוא לקבורה בטיפול ע"י איש חרדי שומר מצוות למהדרין, וכשהגעת וראיתי את לבושך, מיד קישרתי אותך לחצר הקדושה אותה כה חיבבתי, ואז התנגן בראשי הזמר הנפלא ונרעדתי. חמישים שנה חלפו עברו מאותם ימים. הייתי מוכן לוותר על כל הון שבעולם בכדי לשיר את הניגון הזה עם מישהו "משם" ואכן צלח הדבר בידי". כתוצאה משבת זו שמר יוסף על קשר רציף עם ר' מרדכי, ואט אט שב למקורות ולשורשים.

*מתוך בקהילתנו / אשדוד / כתב: יצחק ברבר

שביבים / שאול שיף

"ועשקו גבר וביתו"

"אמר רב יהודה בשם רב: מה פירוש הפסוק 'ועשקו גבר וביתו ואיש ונחלתו'":

מעשה באדם אחד (שוליית נגרים), שנתן עיניו באשת רבו (הנגר שאימן אותו), פעם אחת הוצרך רבו ללוות כסף. אמר לו: שלח אשתך אצלי ואלוונה. שלח אשתו אצלו. שהה עמה שלושה ימים. קדם ובא אצלו. אמר: אשתי ששיגרתי לך, היכן היא? אמר לו: אני פטרתיה מיד, ושמעתי שהתינוקות נתעללו בה בדרך. אמר לו: מה אעשה? אמר לו: אם אתה שומע לעצתי - גרשה. אמר לו: כתובתה מרובה. אמר לו: אני אלווך ותן לה כתובתה. עמד זה וגירשה. הלך הוא (שוליית הנגרים) ונשאה. כיוון שהגיע זמנו (של הנגר הבכיר) לפרוע את החוב ולא היה לו לפרעו, אמר לו (שוליית הנגרים): בוא ועשה עמי בחובך! והיו הם (שוליית הנגרים והגרושה שנישאה לו) יושבים ואוכלים ושותין, והוא (הנגר הבכיר) היה עומד ומשקה עליהן, והיו דמעות נושרות מעיניו ונופלות בכוסיהן. ועל אותה שעה נחתם גזר דין (של חורבן הבית.)."

(תלמוד בבלי מסכת גיטין, דף נ"ח עמוד א')

(ואחרי "פרשת צפת" אולי מן הראוי שיקומו רבנים נשואי פנים ויורו לנו הדרך לשיפור בכל גדרי הצניעות, ובמיוחד בימים אלה, שב"אותה שעה נחתם גזר דין".)

בית השבי הגדול הזה

"בתולותי וכחורי הלכו בשבי": אוי רבש"ע! עד מתי יסתובבו להם הבחורים והבחורות של עמך בית ישראל כמו בשבי?!... עד מתי הם לא יצליחו למצוא כל אחת וכל אחד את בת זוגו ובן זוגו?!... רבוש"ע! תסתכל כבר על המרירות העצומה של כל אותם בחורים ובחורות של עמך בית ישראל הצריכים למצוא זיווגם... תראה את עניים ואת צערם... תראה איך הם תפוסים כמו בבית השבי ממש... הם לא יכולים להשתחרר מכל מיני דעות והשקפות... וזה מביא אותם לדחות כל הצעת שידוך שמציעים להם... עד שהזמן עובר והם מתבגרים ומתבגרות... ואז מצבם נהיה עוד יותר גרוע ועוד יותר קשה ועוד יותר מסובך... רבש"ע! תסתכל על הצער האיום והנורא של הוריהם של כל אותם בחורים ובחורות... כמה סבל הם עוד

יסבלו עד שכבר יזכו לראות נחת מצאצאיהם... אוי טאטע! רק אתה בוחן לבות וכליות ויודע את הצער הגדול של בית השבי הגדול הזה... מתי כבר יתקיים בהם: 'מוציא אסירים בכושרות' שזה נאמר על מציאת הזיווג... עזור כבר לכל בחורי ובחורות עמך ישראל שיזכו כל אחד ואחת למצוא במהרה את זיווגו ההגון לו מהשמים...

(הרב מוטה פראנק, ברסלב, מתוך "באר בשדה")

תעלול של תשעה באב

רבי ישראל מרוז'ין (1797-1851) היה מדבר רבות במעלת השמחה ובגנות העצבות. שנה אחת בתשעה באב החליטו חסידיו לבצע תעלול כדי להפיג את העצבות הגדולה של היום: הם פתחו חלון שעמד בגג בית-המדרש, השליכו דרכו לולאה, וכאשר מישהו היה נכנס לבית המדרש הם היו מהדקים את הלולאה סביב גופו ומעלים אותו אל הגג. אירע ורבי ישראל נכנס לבית המדרש. התלמידים שעמדו על הגג לא יכלו לראות את פני הנכנס והם העלו אותו מעלה. להפתעתם הם גילו כי הפעם הם העלו את מורם ורבם בכבודו ובעצמו! בצער רב הם מיהרו להוריד אותו מטה. כשראה זאת רבי ישראל, נשא עיניו השמיימה וקרא: "בורא העולמים! אם בניך לא שומרים כראוי על ה'חג' שנתת להם, קח אותו בחזרה!"

באחד משבעת ימי המשתה שלאחר חתונת אדמו"ר הרש"ב מליובאוויטש, התקיימה סעודת המצווה בחצר האחורית של דירת אביו כ"ק רבי שמואל, אדמו"ר מהר"ש. הקהל היה רב, והרבי היה במצב רוח מרומם, ופניו קורנות מאושר ומשמחה; נראה היה כי שכינה שוכנת על פני קודשו של הרבי. את רוממות הרוח ששררה אצל החסידים קשה לתאר, עם סיום מאמר החסידות שנסב על הפסוק "כי על כבוד חופה", אותו דרש הרבי לפני הנוכחים, יצא הרבי בריקוד ולאחריו עלה במדרגות הגן לעבר האכסדרא הסמוכה לחדרו ומשם צפה בחסידים שרקדו בעשרות מעגלים בחצר. ר' זלמן אהרן, בנו של הרבי, ור' משה אריה גינזבורג חתנו, שנכחו בקרבתו, סיפרו לאחר זמן כי באותו מעמד התבטא הרבי לפניהם: "הסתכלו בניי כיצד שמחים חסידים בשמחה של מצווה; כך גם ירקדו יהודים ברחובות העיר בביאת משיח"...

השיר שהלוויים היו אומרים בבית המקדש

מעשה ובאו לחצרו של הרב הקדוש רבי מנחם מענדל מוויטבסק חבורת חסידים שהיו בעלי מנגנים מפורסמים כדי לשבות בהיכל קודשו ולהנעים לו מזמירותיהם ליד שולחנו. בידי חבורת זמר זו היה ניגון מיוחד במינו ערב לאוזן ומושך את הלב. בליל שבת לאחר הקידוש, סימן להם רבי מנחם מנדל לפצוח בניגון. ביקשה חבורת המנגנים לפצוח בניגון המיוחד, אך הרבי היסה אותם מיד ורמז להם לחדול מנינגום ולפצוח בנעימה אחרת. הדבר חזר ונשנה גם בשאר סעודות השבת, ויהי לפלא בעיני החסידים. למחרת ביום ראשון שחל בו ראש חודש, ישב רבי מנחם מנדל בסעודת היום עם תלמידיו הקדושים, ולפתע ציוה לחבורת בעלי המנגנים לפתוח דווקא בניגון שאותו היסה במשך כל השבת. בעת ניגונם פרץ רבי מנחם מנדל בבכיה מרה והזיל דמעות כמים. לאחר שסיימו את הניגון גילה הרבי כי ניגון זה הוא משירי הלוויים שהיו שרים בבית המקדש, וזוהי הסיבה שלא הניחם לנגנו בשבת, כדי שלא יצטער ביום שבת על חורבן הבית וגלות השכינה.

(יסוד המעלה)

הדבר הראשון ביום האחרון

באחד מימי ראשון בשבוע בהם היה הרבי מחלק שטרות של דולר כדי לתיתם לצדקה, עבר לפני הרבי מר גרשון סלמון - יושב ראש תנועת "נאמני הר הבית" - ובדבריו פנה אל הרבי ואמר: "דבר אחרון רבי, כל עם ישראל מחכה שהרבי וכל חסידי חב"ד היקרים יבואו לארץ ישראל"... השיבו הרבי: "אמן! ביאתי לארץ ישראל אינה "הדבר האחרון", אלא הדבר הראשון שיהיה כשיבא משיח צדקנו, וזה יהיה היום האחרון של הגלות"...

(זורע צדקות מצמיח ישועות)

הזמנה לבית המקדש

הצדיק רבי לוי יצחק מבארדיטשוב היה נתון כל ימיו בציפייה עמוקה ובהכנה מתמדת לקראת בואו של משיח צדקנו. לקראת החתונה הגדולה בז'לובין בה נישאו צאצאיהם של רבי שניאור זלמן, בעל התניא, והרב הקדוש רבי לוי יצחק מברדיטשוב, הביאו לפני רבי לוי יצחק את נוסח ההזמנה, וכשראה את מקום החתונה המתוכנן, קרע את ההזמנה וציוה לכותבה מחדש: "החתונה תתקיים אם ירצה השם בירושלים עיר הקודש ובבית המקדש תובב"א, ובאם משיח צדקנו לא יבוא ח"ו עד אז - תתקיים החתונה בעיר ז'לובין..."

(באר החסידות)

שטר הגרלה שנמצא וזכה / המשך

נתנו שלא כמובטח חייבים לקיים הבטחתם

ולא הבנתי כלל דבריהם, א. מה שכתבו שלא שייך לומר שהגורל היה בטעות ובטל. - הרי התובע אינו טוען כלל שצריך להטיל גורל חדש כי הגורל מוטעה, אלא טוען שהגורל זיכה לו מכונית חדשה, ועושי ההגרלה הטעו אותו כשהחליפו זכייתו ברכב פגוע, ולכן הגורל מחייב את הנתבעים להעמיד לו מכונית אחרת, או דמיה. ב. מה שכתבו, 'ופשוט שאם אינו חפץ לקנות את המכונית כמו שהיא, רשאי להחזירה למארגני ההגרלה וכו', ויאמרו לו טול דמים שלך ולך, כיון ששילם עבור האפשרות לזכות במכונית סכום פעוט בלבד'. - הרי טענת עורכי ההגרלה שיטול את הסכום הפעוט ששילם, הוא ממש כסיפור הנ"ל על החזרת דמי ההגרלה לזוכה בסוס. ופשוט שאם זיכהו הגורל במכונית חדשה, אינם יכולים להציע לו כספו

בחזרה. ג. אם כי צדקו בסוף דבריהם, שאם אינו מחזיר המכונית, יכולים לסרב ליתן לו ממון ההפרש, דלא גרע ממקח טעות. אך הרי הזוכה אינו מבקש ההפרש, ואף שכבר מכר המכונית, הרי פשוט שהקונה טוען למוכר הזוכה טענת מקח טעות, שמכר לו רכב חדש ונמצא פגום, ויחזיר לו את המכונית, ולכן בא הזוכה ורוצה להחזיר את המכונית לבעלי ההגרלה, ותובע מכונית חדשה, כפי שהובטח לקוני ההגרלה, שהרי אף המארגנים מודים שהיתה חדשה, וניזוקה באמצע מסע הפרסום להגרלה. [ואולי בנידון שלהם, לאחר שמצא הקונה את המום, הסכים הזוכה למכור לו בחצי מחיר. ולכן לא היה באפשרות הזוכה להחזיר המכונית הפגועה ולבקש מכונית אחרת, ולכן תבע רק ממון ההפרש. מה שפשוט שיכולים לסרב כמ"ש- והוא דוחק].

ולפי דברינו יש לדון כאן, אם הזוכה בפרס הוא מי שרכש את הכרטיס, או כיון שהרוכש איבד את הכרטיס, ונתייאש ממנו, נתייאש גם מחלקו בפרס המוצע. ומשעלה הכרטיס האבוד בגורל, לכאורה המוצא המחזיק בו שזכה בבעלות על עצם הכרטיס, כמו שהבאנו מהיעב"ץ שנחשב כשוה כסף ממש, ולא כשטר הגורם לממון. וכיון שהכרטיס הוא למוכ"ז, ונתחייבו המארגנים לכל אחד מרוכשי הכרטיסים שיתנו למוכ"ז הזוכה את הפרס, אם כן זכה בו המוצא שהוא כעת המוכ"ז. וכיצד יכולים לחזור בהם מהתחייבותם. שהרי אם נאמר שבאפשרותם לעכב הפרס בידם, עברו על התחייבותם כלפי כל הקונים, למסור הפרס למי שיעלה כרטיסו. [וממילא אין צד לומר שתלוי אצל מי היה השטר ברגע ההגרלה, אצל הקונה או המוצא. כמו שנסתפק בתורת האבדה (הנ"ל). כי הגורל היא סיטומתא המקנה את הפרס למי שיציג את השטר, כמו שכתבו המהרש"ם והערך ש"י, ופשוט].

הגרלות מוסדות צדקה אינם כגורל רשמי

אולם ראיתי בשו"ת אגרות משה (או"ח ד, עו) כשדן בהיתר רכישת כרטיסי הגרלה מכספי מעשר, חילק בין ההגרלות. שהגרלה שיש קצבה לכרטיסים, כגון שעל זכייה של אלף דולר עושין למשל רק חמשה אלפים כרטיסים, שנמצא שהוא ספק ידוע, שאחד מחמשת אלפים ירויח. ושייך לשום סיכוי זה, כעין שאמרו (מכות ג, א) במכירה של כתובה, שנישום לפי סך הכתובה, ותנאי חיי הזוג המשנים את סיכויי מימוש הכתובה. וכן בכל מכירת שטר, מלבד ענין המתנת הזמן, תלוי גם במצב הלוה בנכסים ונאמנותו. והרי זה כמסחר בעלמא, שאין לעשותו בכספי מעשר, מה שאין כן כרטיסי הגרלה שאין לה קצבה, כגון שמוסד הצדקה מוכר כרטיסים בלא מספר, ומוכרים כפי שיוכלו למכור משך זמן גדול, וגודל הפרס אינו משתנה לפי ריבוי הכרטיסים, כרטיס כזה אין שייך לשום ערכו, כיון שסיכוי הזכיה משתנה לפי ריבוי הכרטיסים. ובכרטיס כזה הזכיה בו הוא רק מתנה מהמוסד לאחד מהנותנין, כדי לזרזם לקנות כרטיסי הגרלה לצדקה, שבגלל הפרס תורמים יותר מתרומה רגילה. - הרי שנקט בפשיטות שבהגרלות מוסדות צדקה שאינם מוגבלים במספר הכרטיסים, אין התחייבות מסויימת לזוכים תמורת הרכישה, אלא הזכיה היא מעין מתנה של המוסד לאחד הקונים, כדי לעודד את התרומות. - ונראה שאכן יש לחלק בין סוגי ההגרלות, שבהגרלות רשמיות כמו מפעל הפיס, וכן בהגרלות הנהוגות באחרונה על דירה וכדומה, שיש פיקוח ממשלתי על ההגרלה, אכן הכרטיס למוכ"ז, ואין באפשרות המארגנים לחזור בהם בנימוקים שאין הזוכה הרוכש וכדומה, שפיר מותר למוצא לגבות את הזכיה. אבל בהגרלות הקטנות הנהוגות, אכן מסתבר כדברי האגרות משה, ואין כאן אלא מעין רצון טוב לתת, ואז בודאי אין בדעת המוסד לתת למוצא פרס, ולכן אסור למוצא לגבות את הפרס, וכדעת הגר"מ גרוס שליט"א, ואכמ"ל בזה.

*גאב"ד נוה אחיעזר / בני ברק

בסוד שיח
כשם שפרצופיהם שונים
כך דעותיהם שונות

נשמח לקבל תגובות
והערות מהקוראים
בדואייל: besod@013net.net

עיצוב ועריכה גרפית:
גיל ויין עיצוב גרפי
אימייל. gilwein26@012.net.il